

METODERAPPORT

SKUP 2009

Graven i Spania

Jon Magnus

Graven i Spania

1) Jon Magnus, utenriksavdelingen VG

2) ”Graven i Spania”

3) VGs lørdagsmagasin ”VG Helg” – 2. mai 2009

Coveroppslag med 56 år gammelt bilde og tittelen:

”Skutt ved en feil” – VG fant Kjell Bjørnskaus ukjente grav i Spania

10 siders innsidereportasje med covertittel: ”Endelig ved brorens grav”

4)

VG

Akersgt. 55

Boks 1185 Sentrum, 0107 Oslo

Telefon 22 000000

5)

Jon Magnus

VG Utenriksavdelingen

Akersgt. 55

Boks 1185 Sentrum, 0107 Oslo

Mobil: 90 198443

Historien om «Graven i Spania» er kanskje ikke den tunge, «samfunnsnyttige» avsløringen, men like fullt en journalistisk godbit, fylt til randen av gammel historie, drama, omsorg og tilfeldigheter.

En story som kom i stand takket være en dose flaks, gode kontakter, språkkunnskaper og møysommelig jobbing ved bruk av en rekke klassiske metoder via telefon, systematiserte personlige samtaler, graving i arkiver og på gamle loft i Norge og Spania, samt to reportasjereiser til Spania og tre turer til Vestfold.

6) Redegjørelse for arbeidet:

a) **Utgangspunktet for storyen** lå i den spanske byen Valladolid i februar 2009, der en ung journaliststudent fikk i oppgave av sin lærer å skrive en ”spennende” historie.

Studenten var litt usikker på hva han skulle skrive om, men siden han og hans mentor var født i samme landsby, Fresno el Viejo langt ute på de spanske høyslettene, foreslo læreren at studenten kunne skrive om ”den blomstersmykkede graven” på hjemstedet.

Den historien kjente studenten: Hans egen **bestefar** var en av landsbyens unge menn da mannen i den blomstersmykkede graven døde, og hans foreldre, byens slaktere, hadde ofte snakket om den triste skjebnen til den døde, da studenten var liten gutt.

Nå hadde det seg slik at den unge studenten også jobbet som frilanser og ”lærling” i den *lokale* utgaven til avisen ”El Mundo”, og historien ble trykket der.

Selve arbeidet med saken startet 3.mars 2009, da jeg fikk en telefon fra en mangeårig spansk venn. Han jobber selv ved ”El Mundo”s hovedkontor i Madrid, og kunne fortelle at den lokale Valladolid-utgaven hadde trykket en story om et ”norsk mysterium” i Fresno el Viejo, 200 km. nordvest for Madrid.

Det dreide seg om en ung nordmann som var blitt skutt og drept av Francos brutale politi Guardia Civil 50 år tidligere, i julen 1959. Hvem den delvis navngitte nordmannen *egentlig* var, *hvorfor* han var i Fresno og hva som *egentlig* hadde skjedd, var noe uklart. Men fortsatt ble det lagt blomster på graven hans...

Hvorfor? Hvem var han? Og hva skjedde?

b) De sentrale problemstillingene var selvfølgelig flere:

Jeg hadde et slags navn på mannen, men neppe det helt korrekte. Det som skjedde, skjedde for 50 år siden – i et annet land, under et regime som ikke akkurat var kjent for å dokumentere sine overgrep.

Det skjedde dessuten på landsbygda, langt unna Norges ambassade i Madrid, og heller ikke kommunikasjonen hjem var spesielt god på den tiden.

Og jeg hadde ingen opplysninger om hans pårørende.

Men jeg ante at denne unge nordmannen hadde en slags tilfeldig tilstedeværelse der ute på høyslettene tidlig under Franco-tiden, og at noe helt spesielt måtte ha skjedd, siden det fortsatt ble plassert blomster på graven hans.

Det vitnet om kjærlighet og omsorg, eller kanskje heller dyp anger. Det skulle vise seg å være begge deler...

c) Det nye i denne saken var kort og godt at intet av det som hadde skjedd der nede i Fresno el Viejo var kjent fra før:

Neppe for hans familie, dersom han fortsatt hadde noen slektninger i live, og i hvert fall ikke for et avislesende publikum.

Mannen og hendelsen var kort og godt ukjent, og saken var aldri blitt omtalt.

I hvert fall fant ikke jeg noe som tydet på norsk etterforskning eller offentliggjørelse, bortsett fra noen 50 år gamle brev fra Norges ambassade i Madrid til UD i Oslo.

Og disse fant jeg først etter at jeg hadde sporet opp mannens *norske* slektninger.

d) Jeg organiserte arbeidet med saken...

...ved først å fly til Spania, for deretter å ta en tur til landsbyen Fresno el Viejo for å se den omtalte graven.

Eller for å finne øyenvitner og arkivdokumenter som kunne kaste lys over mysteriet.

Og jeg fant graven, på en liten, landsens kirkegård i nærheten av Fresno: Et gammelt smijernskors, med navnet "KJEUBJØRNSKAU" – med "n"en baklengs – malt i blodrøde bokstaver på en morken planke. Trolig malt i kjærlighet av en som ikke kunne lese og skrive.

Med litt "norsk" logikk ble navnet KJELL BJØRNSKAU.

Det viste seg raskt at mange av de 1100 sjelene i den lille landsbyen kjente biter og brokker av historien om den mystiske nordmannen. Problemet var at landsbyen var delt i to:

Noen ville "gjemme og glemme", andre ville gjerne snakke.

Nordmannen ble drept av Franco's politi, *det* var det ingen tvil om. Men var *politiets* versjon korrekt? Og kunne jeg finne disse dokumentene?

Samtidig ante jeg et gammelt politisk skisma i landsbyen:

Noen av de gamle var fortsatt Franco-tilhengere, og ville trolig forsvare politiets versjon uansett. Andre hatet den for lengst avdøde diktatoren, og kunne kanskje komme med korrigerende informasjoner.

Nå er det neppe noen anerkjent "metode" i journalistikken bare å snakke med folk, men setter man en serie samtaler i sammenheng, og analyserer innholdet i samtalen mot alle andre kilder, muntlige som skriftlige, blir det *metodikk* ut av det.

Min metode ble altså å snakke med flest mulig i landsbyen, finne mennesker som *visste* noe om mannen i graven og hva som skjedde den dagen han ble drept. Eller finne noen som kunne vise meg videre til *andre* som visste noe.

Graven i Spania

Og så sette disse informasjonene opp mot eventuelle skriftlige kilder. Men fantes *de* etter 50 år?

Men man roter ikke uten videre i fortiden i en spansk landsby med 1100 sjeler, der svært mange slet med nettopp sin fortid...

Etter mitt første besøk på graven, stanset jeg to eldre, staselige menn som var ute på tur. De hadde ikke tid til å prate med meg, men henviste meg videre til stedets slakterbutikk, som var et sted folk ”stakk innom”.

Det var et greit utgangspunkt, og - under over alle undere: De to bak disken var foreldrene til den unge journaliststudenten, noe jeg ikke ante da jeg ble henvist dit. De fortalte det de visste om episoden i 1959, andre i butikken blandet seg inn i samtalen, og den tidligere omtalte *bestefaren* hadde bare vært noen hundre meter unna da skuddene falt, og jeg fikk hans adresse.

Og så ble samtalene etter hvert metodikk: Jeg stanset alt og alle på dagtid, og brukte timer og dager i landsbyens to barer i lunsj- og kveldstid:

Etter mengder med kaffe, en håndfull brandyer og noen dusin rødvingglass på disse treffstedene fikk jeg også nøstet meg fram til tre øyenvitner:

Nemlig tre av datidens unge gutter – i dag eldre menn – som hadde hørt skuddsalvene, bivånet drapet på avstand, og løpt etter den døde, fremmede da han ble kjørt til likhuset med hest og vogn.

Det viste seg også underveis i mine mange samtaler med landsbybeboerne at den ene halvparten av befolkningen skammet seg så dypt over det som hadde skjedd, at de ikke ønsket å snakke om det, men foretrakk å glemme.

Noen av disse syntes nok også det var ”greit” å kvitte seg med den mystiske fremmede.

Den andre halvparten følte anger og sorg, og mente at den beste oppreisningen den ukjente fremmede kunne få, var at historien ble kjent. Derfor snakket de gjerne.

Det var også noen av disse som i 50 år hadde lagt blomster på nordmannens grav, fordi **”å ta vare på hans siste hvilested var den**

Graven i Spania

eneste måten å få tilgivelse fra Gud på”, som flere av dem sa.

- Det har aldri vært noen andre fremmede her og spurt etter ham, sa de.
- Kanskje vet ikke hans etterlatte at han har en grav, men vi må uansett ta vare på den fremmedes minne...

Jeg fikk også under min vandring i den lille landsbyen en viss tilgang til gamle, men svært kortfattede politidokumenter, som beskrev episoden som førte til Bjørnskaus død – sett med Guardia Civil's øyne.

Det skjedde ved at jeg, som en vennlig, nysgjerrig fremmed, og en som snakket det lokale språket, etter hvert ble kjent med landsbyens borgermester og et par av stedets lokale byråkrater.

Derfra var veien kort til å få lese et par dokumenter fra den tid, som fortsatt lå i landsbyens nedstøvete arkiver.

Disse dokumentene indikerte at ”den høye, kraftige fremmede” hadde slått seg vrang etter å ha gått av toget, ”trolig på feil stasjon”, og deretter gått til angrep på en tungt bevæpnet politimann med en saks.

- Og da var det bare en ting på gjøre, ifølge politirapportene, - og det var å ”uskadeliggjøre” ham.

Kjell Bjørnskau ble altså skutt og drept der på jernbanestasjonen i Fresno el Viejo for 50 år siden...

Jeg bodde selv i Spania i flere år under Franco-tiden, og kjenner godt til at Guardia Civil's rapporter ofte ble ”pyntet” på til politiets fordel.

Disse dokumentkildene var altså ikke ubetinget pålitelige, men flere av vitneutsagnene korrigerer for dette:

- Kjell Bjørnskau hadde slett ikke ”angrepet” politiet, men han var trolig bare redd og forvirret fordi han følte seg truet, fordi han ikke forsto hva som ble sagt, og fordi han ikke ante hvor han var, sa både øyenvitnene og flere andre i landsbyen.

- Hvorfor i all verden skulle en mann med saks i hånden saks angripe en politimann med maskinpistol?

- Nei, her har nok politiet misforstått situasjonen, og begått en utilgivelig synd, mente øyenvitnene.

- Dessuten viste obduksjonen av den døde at han *ikke* hadde drukket noe, så det var heller ikke et umotivert angrep på politiet i fylla.

Under mitt opphold i landsbyen, ble jeg en ettermiddag oppsøkt av en

Graven i Spania

eldre kvinne:

- Det var *hennes* far som hadde smidd korset, og malt navnet til den fremmede på tverrplanken.

- Far var byens graver, og analfabet, fortalte hun, - og han mente bestandig at det var begått en stor urett mot den fremmede den juledagen i 1959. Derfor måtte den døde *aldri* glemmes...

Helt til sin død for noen år siden håpet den gamle graveren at en eller annen av den dødes slektninger i det fjerne Norge ville knele på den fremmedes grav, og tilgi landsbyen for det som skjedde.

Etter noen dager i Fresno el Viejo reiste jeg hjem, og begynte arbeidet med å spore opp Bjørnskaus slektninger. Kanskje kunne *de* tilføre saken noe nytt?

Det er svært mange Bjørnskau'er i Norge, og hvor begynner man med et 50 år gammelt navn? Dokumentene og graven i Spania gav ingen pekepinn...

I Aftenpostens redaksjon har det jobbet to journalister med navnet Bjørnskau. Jeg ønsket derfor å holde meg unna disse familiene for ikke å "gi" fra meg en god historie.

Men startet i stedet med en telefon til en for lengst pensjonert professor i Oslo, en "navnebror" av Kjell Bjørnskau, den mystiske nordmannen i Spania.

Vi hadde en lang og god prat, men professor Bjørnskau kunne ikke hjelpe, før han i en bisetning – nærmest i det han la på røret – plutselig husket at hans gamle tante hadde jobbet på hyrekontoret i Larvik tidlig på 50-tallet.

Og hun hadde en gang, trolig rundt 1950, latt falle en replikk til sin nevø om at "du har en navnebror som er sjømann"...

Tenke, tenke: Kunne den mystiske Kjell Bjørnskau i Spania ha vært en sjømann på vei hjem? Drapet skjedde i julen, og mannen kunne jo ha mønstret av i Spania eller Portugal, og så satt seg på toget mot Norge? Det som var helt sikkert, var at ingen norske "turister" ville ha befunnet seg på den spanske landsbygda under Franco-tiden i 1959...

Graven i Spania

Vel, professor Bjørnskaus tante jobbet altså på hyrekontoret i *Larvik*:
Var den mystiske Bjørnskau *vestfolding*?

Noen telefoner til 1881 og andre sentraler, samt et par nettsøk, avslørte fem Bjørnskau'er i Vestfold. Ingen i Larvik, men en i Sandefjord – den gamle Varden-journalisten *Steinar* Bjørnskau.

Jeg ringte 80-åringen Steinar Bjørnskau, og en vennlig stemme svarte.
- Om han kjente en Kjell Bjørnskau som forsvant i Spania for 50 år siden?

Det ble stille i røret. Lenge.

Så kom svaret, knapt hørlig: - Det er broren min, det. Han forsvant for oss i 1959. Vi vet at han ble skutt, men vi vet ikke hvor det ble av ham. Presten hjemme i Tjølling fortalte bare at han var død. Og senere hørte vi at han ble gravlagt utenfor kirkegården et sted fordi han kom i bråk, og ikke var katolikk...

- Vel, svarte jeg, - jeg har vært på din brors grav, og den har vært pyntet med friske blomster i 50 år. Landsbyens befolkning har tatt vare på den, og deres høyeste ønske er en gang å få besøk av pårørende, slik at de kan få be om tilgivelse for det som skjedde.

Men historien sluttet ikke der. Tvert imot, den **begynte** der:

På loftet til storebror Steinar og en annen bror, som døde for bare noen uker siden, fant vi gamle bilder av mannen som døde for 50 år siden.

Vi fant også noen gamle, gulnede dokumenter, blant annet en kopi av den originale, spanske politirapporten, og som jeg antok, fravek denne på flere steder den historien øyenvitnene beskrev.

Og vi fant et brev som var postlagt i det fjerne Østen, som fortalte at sjømannen Kjell var på vei hjem for å ønske moren god jul:

Han *hadde* mønstret av i Portugal, og passerte Fresno el Viejo med tog, der han ble ”akkerutseilt” på perrongen.

Et eller annet svært galt skjedde den dagen, julaften 1959 – og politiet skjøt ham.

Men akkurat *den* historien kan man altså lese om i VG.

VG inviterte gamle Steinar Bjørnskau og hans samboer Liv til Spania

Graven i Spania

og Fresno el Viejo, der nær samtlige sjeler ventet på torget da han kom. Det ble et sterkt, emosjonelt og rørende møte. Landsbyen fikk den tilgivelsen de hadde ventet på i 50 år, og Steinar fikk knele for aller første gang på sin brors blomsterpyntede grav. 50 år etter...

7) Erfaringene...

...jeg gjorde underveis var egentlig verken nye eller oppsiktsvekkende. De viste med all tydelighet at en god historie fortsatt blir til med en neve flaks, gode kontakter, et knippe fantasi, samt møysommelig jobbing, ikke minst gjennom metodiske samtaler med enkeltmennesker.

Og at språkkunnskaper er nyttig: ”Smalltalk’en”, det som ble sagt *mellom* linjene over et glass eller to under mitt første opphold der nede i Spania, ville ikke ha gitt meg de samme informasjonene som med bruk av en tolk...

8) Oslo, 6.januar 2010

Jon Magnus